

Outi Hupaniittu

ELOKUVA, TEATTERI JA TILASTO

Suomalainen elokuvateatteri- toiminta määrällisessä analyysissä

Tämän artikkelin tutkimuskohteina ovat pitkän aikavälin trendit suomalaisessa elokuvateatteritoiminnassa. Artikkelissa kuvataan tilastojen avulla elokuvateattereihin liittyvien ilmiöiden kokoa ja kehitystä sekä suomalaisen elokuvan katsojamäärissä tapahtuneita muutoksia. Artikkelin nostaa esiin suomalaisen elokuva-alan kehityksen päälinjat viimeisen sadan vuoden aikana.

Kuluvan vuoden alkupäivinä Filmikamari kertoi, että suomalainen elokuva tekee hyvää tulosta: kotimaista elokuvaa käytiin katsomassa elokuvateattereissa yli kaksi miljoonaa kertaa. Tämä oli modernin katsojatilastoinnin aikana kolmas kerta, kun kahden miljoonan katsojan raja ylittyi. Aiemmat kerrat olivat vuosina 2010 ja 2012. Filmikamari raportoi myös, että Suomessa käytiin vuonna 2014 elokuvissa yhteensä noin 7,5 miljoonaa kertaa. Tämä oli viidenneksi suurin kävijämäärä koko 2000-luvulla. (Filmikamari 2015.) Filmikamari lähestyi siis vuoden 2014 kävijätilastoja positiivisen kautta. Periaatteessa samoilla luvuilla oltaisiin voitu uutisoida, että katsojamäärät ovat laskeneet vuoden 2012 ennätysluvuista. Vuonna 2012:han suomalaiselle elokuvalle kertyi 2,4 miljoonaa katsojaa ja elokuvateattereiden kävijämäärä oli 8,4 miljoonaa. Lukujen perusteella voitaisiin väittää, ettei suomalaisella elokuvalla menekään kovin hyvin.

Mutta miten merkittäviä edellisen kaltaiset lyhyen aikavälin muutokset ovat? Suomalaisen elokuvan ja teattereiden katsojamäärät asettuvat suhteisiinsa vertailevalla tutkimuksella, jossa käydään systemaattisesti läpi pitkän aikavälin aineistoja. Mediatiedotteiden kärkien sijaan tutkimus nostaa esille pitkän aikavälin kehityslinjoja,

joiden avulla voi paikantaa suomalaisen elokuva-alan vaihteita, noususuhdanteita ja laskukausia. Tässä artikkelissa tutkimuskohteena ovat pitkän aikavälin trendit. Katoavatko viime vuosien heilahtelut, kun mukaan otetaan useamman vuosikymmenen tiedot? Tilastoihin perustuvalla määrällisellä analyysillä voidaan tutkia peräti sadan vuoden kehitystä, sillä tietoja elokuvakäyntien kokonaismääristä, salien lukumäärästä ja lipunhintojen kehityksestä on vuodesta 1915 alkaen. Yksittäisten elokuvien perspektiivi on paljon lyhempi, sillä katsojalukujen kerääminen aloitettiin vasta 1970-luvun alussa.

Elokuvatutkimuksessa, samoin kuin taiteen ja kulttuurin tutkimuksessa ylipäätään, kvantitatiivinen analyysi on harvinainen ilmiö. Ylipäätään humanistinen tutkimus on vierastanut määrällisiä menetelmiä ja kaikkea muuta positivismilta vaikuttavaa kielellisen käänteeseen läpimurrosta lähtien. Kokonaan laskennallinen tutkimus ei tietenkään missään vaiheessa ole kadonnut. Se eli pitkään uusien tutkimusotteiden varjossa, kunnes esimerkiksi verkostotutkimus, joka oli 1990–2000-luvulla kovassa nosteessa, teki määrällisten ja laadullisten tutkimusmenetelmien yhdistämisen jälleen muodikkaaksi.

Viimeisen reilun vuosikymmenen ajan elokuvatutkimuksen keskeisiä uusia ilmiöitä on ollut *New Cinema Histories* -suuntaus, joka on kääntänyt huomion elokuvista elokuva-alan tutkimiseen. Tutkimustraditio, jossa elokuvaa käsitellään sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen osasten kokonaisuutena, on nostanut elokuvatutkimuksessa esiin paljon sellaista, joka on ollut pitkään tuttua historian tutkimuksen parissa. *New Cinema Histories* -tutkimukselle keskeistä ovat elokuvien ohella – tai jopa niiden sijaan – paperilla olevat alkuperäislähdeaineistot, kontekstualisoivat lähestymistavat ja erilaisten analyysimenetelmien yhdistäminen. Kontekstualisoivan otteen myötä myös tutkimuskohteet ovat kokeneet muutoksen: keskiössä ei ole esimerkiksi yksi elokuva, tekijä tai genre, vaan alaa ja sen ilmiöitä tutkitaan laajempina kokonaisuuksina (Maltby 2011, passim; katso myös Hupaniitti 2013, 18).

Yksi *New Cinema Histories* -suuntauksen esille nostamista teemoista on elokuvan talouden tutkiminen. Talouteen liittyvien ilmiöiden mallintaminen liittyy tiiviisti kvantitatiivisten analyysimenetelmien hyödyntämiseen. Määrällinen tutkimus antaa mahdollisuuksia havainnollistaa tutkimusaiheita ja testata oletusten paikkansapitävyyttä tavoilla, jotka eivät ole laadulliselle tutkimukselle mahdollisia. Laskennalliset menetelmät taipuvat laadullisen analyysin avuksi. Määrällistä ja laadullista tutkimusta ei siis tarvitse asettaa toistensa vastakohtiksi, vaan ne voi ymmärtää toisiaan tukeviksi tutkimuksen osiksi.

Tässä artikkelissa pääpaino on suomalaista elokuva-alaa koskevassa tilastollisessa analyysissä. Tilastojen avulla kuvataan elokuvateattereihin liittyvien ilmiöiden kokoa ja kehitystä. Tutkimuksella on kaksi kärkeä: sanamäärällisesti suuremman painoarvon saa analyysi siitä, millainen on ja millainen on ollut suomalaisten elokuva-aktiivisuus teatterikannassa ja käyntien määrässä mitattuna. Toiseksi analysoin erityisesti viimeisiin vuosikymmeneihin liittyen sitä, millainen suomalaisen elokuvan merkitys on suomalaiselle teatterikannalle ja elokuvissakäynnille.

Tässä analyysissä ei ole kyse tilastotieteellisestä tutkimuksesta, jossa

¹ Jo pelkkien aikasarjojen kerääminen on hankalaa ja aikaa vievää, ja niiden analysoiminen on niin mittava työ, ettei sitä voi tehdä tämän artikkelin puitteissa. Summittaisia tilastoja olisi tarjolla – esimerkiksi Suomen lukuja voisi verrata Ison-Britannian, Ranskan, Belgian ja Alankomaiden lukuihin tasavuosisikymmeniltä 1930–2010 (Thissen 2013, 3). Tulokset jäisivät kuitenkin ohuiksi. Koska tietoja on vain joka kymmenenneltä vuodelta (1930, 1940 jne.), syntyy vaikutelma, että jokaisessa maassa kehitys on kulkenut samoja linjoja: kasvua vuoteen 1950 asti ja siitä eteenpäin laskua. Vasta kun aineistoa on käytettävissä vuositasolla, voidaan vertailla esimerkiksi sitä, miten oikea taitekohta on sijoittunut eri maissa, eli missä katsojamäärät ovat ensimmäisenä kääntyneet laskuun 1950–1960-lukujen kulttuurisessa murroksessa. Samalla aineistosta voitaisiin erottaa paremmin kansallisia erityispiirteitä kuten kansallisten elokuvatuotantojen huippukausien, sotien ja miehitysten vaikutuksia elokuvissa käyntiin. Samoin olisi kiinnostavaa selvittää, miksi Suomen luvut ovat ainakin summittaiten tietojen perusteella lähellä Alankomaiden tunnetusti matalia lukuja. Hollannin tilannetta selittävät kansalliset erityispiirteet eivät luonnollisestikaan selitä Suomen vastavia (vertaa Sedgwick, Pafort-Overduin & Boter 2012, passim).

rakennetaan esimerkiksi todennäköisyyssmalleja ennustamaan tulevaa. Kyse on enemmänkin määrällisestä elokuvan talouden tutkimuksesta, jossa numeerisilla tiedoilla avataan elokuva-alaan liittyviä ilmiöitä. Tutkimuksella ei saada tarkkaa tietoa yksittäistapauksista kuten yhdestä elokuvasta, teatterista tai vuodesta. Kyseessä ei myöskään ole vertaileva tutkimus, jossa Suomen tilannetta vertailtaisiin muihin maihin. Tällaiselle tutkimukselle olisi tilausta, mutta se vaatisi niin mittavan pohjatyön, ettei toteutus ole mahdollinen tämän artikkelin puitteissa.¹ Kansainvälisen vertailun sijaan nostan esiin suomalaisen elokuva-alan kehityksen päälinjat viimeisen sadan vuoden aikana.

Erilaisia tilastoja yhdistämällä voidaan nähdä, miten eri ilmiöt seuraavat toisiaan, ja pohtia, millaisia sidoksia niiden välillä on. Tuloksia avataan laadullisesti, mutta ainoastaan siinä mittakaavassa, kuin on tämän artikkelin puitteissa mahdollista. Artikkelin eri luvuissa olisi aineksia huomattavasti laajempaankin analyysiin. Käytetyt tilastot jättävät myös paljon tarkastelun ulkopuolelle. Mukana ovat vain esitykset suomalaisissa elokuvateattereissa, joten television, tallennemyynnin ja ulkomaille viennin vaikutukset rajautuvat pois. Samoin elokuvien menestystä mitataan ainoastaan kävijämäärillä, joten esimerkiksi kriitikoiden arviot tai muut subjektiiviset laadun määritelmät puuttuvat analyysistä.

Rajaukset eivät vähennä analyysin merkitystä, sillä tutkimuksen kohteena on suomalaisen elokuva-alan – erityisesti teatteritoiminnan ja näytelmäelokuvatuotannon – koko ja kehitys. Pitkillä aikasarjoilla pystytään yksittäisiä vuosivaihteluita paremmin arvioimaan, millainen suomalainen elokuva-ala on vuonna 2015. Pitkällä aikaperspektiivillä nähdään myös, ovatko viime vuosien uudistukset – tärkeimpänä esitystoiminnan digitalisoituminen – tuoneet muutoksia elokuvien tekemiseen, levittämiseen tai katsomiseen.

Suomalaisten elokuvatilastojen aikakaudet

Vuosi 1915 on merkittävä suomalaisen elokuva-alan tutkimiselle, sillä silloin alkoi pääsylippuveron kerääminen. Ensimmäisen maailmansodan rahoittamisen sivutuotteena alkoi kertyä tietoa huvielämästä – elokuvasta ja muista tilaisuuksista, joihin myytiin pääsylippuja. Itsenäistymisen jälkeen sotaverot muutettiin vakituiseksi leimaveroksi, joten tietojen kertyminen jatkui. Valtaosa aineistoista on hävitetty vuosikymmeniä sitten, mutta onneksi tutkimus tarttui niihin jo 1970-luvun alussa. Jaakko Keto keräsi väitöskirjansa – ”Elokuvalippujen kysyntä ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa 1915–1972” (1974) – tilastollisiin malleihin mittavat aikasarjat muun muassa elokuvakäynneistä ja pääsylippujen keskihinnosta.

1930-luvulta alkaen on olemassa Biografiliiton (nykyinen Filmikamari) tilastoja, joita julkaistiin vuosikatsauksina *Kinolehdessä* ja *Elokuvakalenterissa*. 1970-luvun alussa tilastojen pito siirtyi Suomen elokuvasäätiön (SES) vastuulle. Biografiliiton ja SES:n tilastot perustuvat suoraan toimijoilta saatuihin tietoihin, joten niiden perusta on erilainen kuin Kedon vuosikymmeniä myöhemmin tehdyt laskelmat. Samoin SES:n tilastointivalikoima on huomattavasti laajempi, koska se

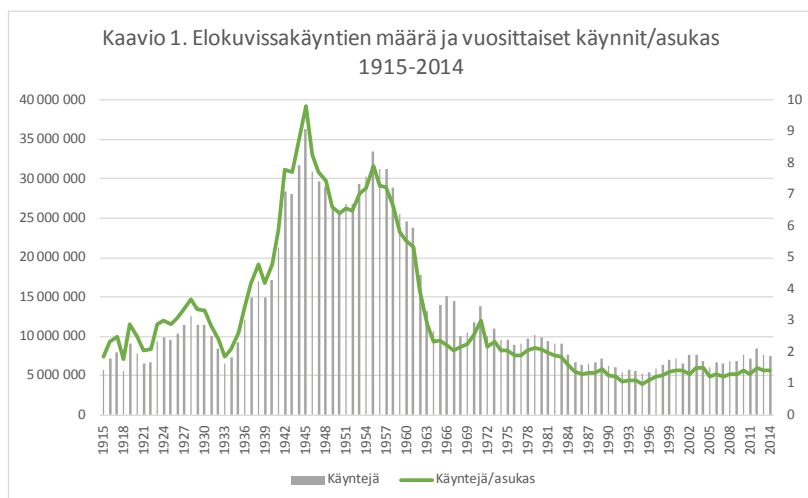
kattaa muun muassa yksittäisten elokuvien kävijämäärät.

1970-luvun taitteesta on jonkin verran päällekkäisiä lukuja, joilla voidaan arvioida Kedon ja SES:n tilastoinnin vertailukelpoisuutta. Esimerkiksi bruttokassatulojen kohdalla Kedon luvut ovat suurempia, mutta kävijäluvuissa tilanne on päinvastainen (Keto 1974, 112; Elokuvakalenteri 1976, 95). Laskentatavat ovat siis vaikuttaneet lopputulokseen. Vuosittaiset vaihtelut ovat niin suuria, ettei ole mahdollista laskea ”korjauskertoimia”, joilla Kedon lukuja voisi konvertoida vastaamaan Elokuvasäätiön laskutapoja. Kävijämäärien suuret erot (jopa 22 %) johtuvat todennäköisesti siitä, että Kedon tilastot perustuvat pääsylipun maksamiseen, kun taas Elokuvasäätiön luvuissa ovat myös ilmaiseksi sisään päässeet. Näin ollen elokuvan kultaisilla vuosikymmenillä kävijämäärät ovat alakanttiin laskettuja verrattuna uusimpiin vuosikymmeniin.

SES:n ja Filmikamarin tilastojen välillä ei puolestaan ole merkittäviä eroja, sillä niiden pohjamateriaalit ovat pääosin samat. Tilastoissa on sen sijaan runsaasti sisäisiä ristiriitoja. Esimerkiksi Biografiliitto/Filmikamari julkaisi elokuvakalentereissa ensi-iltatilastoja aikasarjoina, joissa oli jopa 15 vuoden tiedot, mutta samaa vuotta koskevat tiedot saattoivat vaihdella eri julkaisuissa. Samoin elokuvateattereiden lukumääristä on kilpailevia vaihtoehtoja. Tämän artikkelin näkökulmasta ei ole mielekäästä lähteä selvittämään, oliko jonain tiettyinä vuonna 13 vai 14 ruotsalaiselokuvan ensi-iltaa tai oliko vuonna 1958 sittenkin toiminnassa useampi teatteri kuin vuonna 1959. Näin pienet yksityiskohdat eivät vaikuta määrällisiin tulkintoihin. Tässä artikkelissa ei ole kyse absoluuttisesta totuudesta vaan tilastoista, joissa on aina pientä tulkinnanvaraa ja epätämällisyyttä. Tiedot on kerätty lähteistä, joissa on pitkiä aikasarjoja, jotta vaihtelut olisivat mahdollisimman vähäisiä. Näin ollen tärkeimmät tilastot ovat Kedon, Biografiliiton/Filmikamarin ja SES:n luvut, jotka vaihtelevasti kattavat vuodet 1915–2014. Lukuja on täydennetty myös muilla tiedoilla. Artikkelin mennessä painoon vuoden 2014 kokonaistilastot olivat vielä valmistumatta. Osassa kaavioita uusimmat luvut tulevat siis vuodelta 2013.

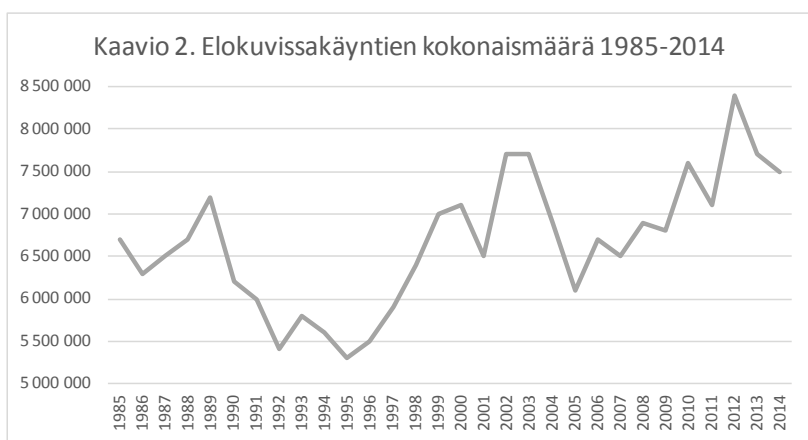
Vajaa puolitoista kertaa vuodessa – suomalaisten nykyinen elokuva-aktiivisuus

Vuonna 2014 elokuvissa käytiin 7,5 miljoonaa kertaa. Tämä tarkoittaa 1,4 käyntiä jokaista suomalaista kohden. Luku on hyvä, jos verrataan esimerkiksi vuoteen 2007, jolloin käyntejä oli vain 1,2, tai vuoteen 1995, jolloin saavutettiin tilastoidun ajan pohjanoteeraus 1,0 käynnillä. Sen sijaan luku on hiukan heikompi kuin vuonna 2013, jolloin käyntejä kertyi 7,7 miljoonaa. Viime vuosien muutokset ovat kuitenkin häviävän pieniä, kun suomalaisten elokuva-aktiivisuutta tarkastellaan pidemmällä aikavälillä (kaavio 1).

Kaavio 1. Elokuvakäyntien määrä on ilmaistu sekä kokonaislukuna että suhteessa asukasluukuun. Suomessa asui sata vuotta sitten vain 3 miljoonaa asukasta, kun taas nykyinen asukasluku on melkein 5,5 miljoonaa. Tämä on huomioitu kaaviossa. Lähteet: Keto 1974, 72, 100, 108; Elokuvakalenterit 1976, 95; 1981, 106–107; 2001, 46; Suomen elokuvasäätiön toimintakertomus 1984, Suomen elokuvasäätiön vuosikertomus 1990, Elokuvuosi 2010, Elokuvuosi 2013; Filmikamari 2015.

Vuonna 1981 elokuvakäyntien määrä putosi alle kahden, eikä se ole koskaan enää noussut sen yli. Neljä vuotta myöhemmin alittui 1,5 käyntiä. Sen jälkeen suuria muutoksia ei ole tapahtunut: vuoden 1995 pohjanoteerauksen (1,0) jälkeen huippulukuun (1,5) on yletty kolmasti (2003, 2004, 2012), joten suomalaiset käyvät nykyisin suurin piirtein yhtä usein elokuvissa kuin 1980-luvulla. Luvut ovat kuitenkin pysyneet väestönkehityksen matkassa, sillä asukasluku on noussut reilu puoli miljoonaa kahden vuosikymmenen aikana, ja kokonaiskävijämäärät ovat olleet pienessä kasvussa 1990-luvun alkupuolen notkahduksen jälkeen (kaavio 2).

Kaavio 2: Lähteet: Elokuvakalenteri 2001, 46; Suomen elokuvasäätiön vuosikertomus 1990, Elokuvuosi 2010, Elokuvuosi 2013, Filmikamari 2015.

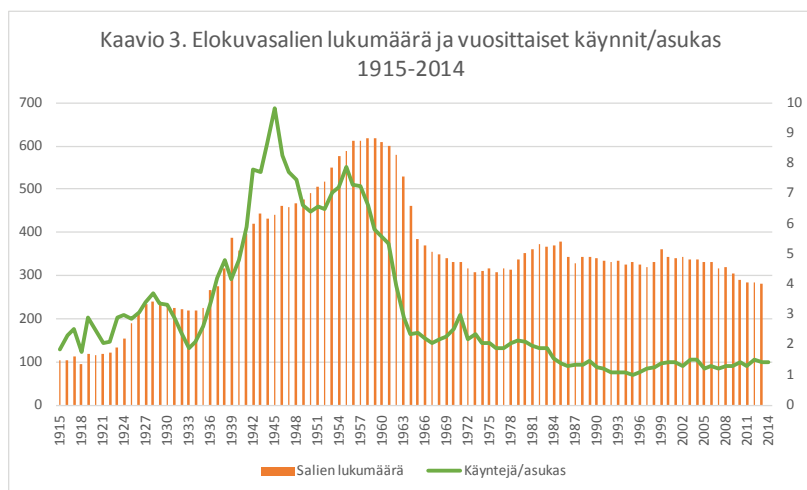
Vuonna 2012 suomalaisten elokuvakäynnit nousivat 8,4 miljoonaa. Luku oli merkittävä, sillä edellisen kerran kahdeksan miljoonaa ylitettiin vuonna 1983. Nousu jäi kuitenkin hetkelliseksi, sillä kaksi uusinta vuotta ovat keränneet vain 7,7 ja 7,5 miljoonaa käyntiä. Filmikamarin optimistisesta tiedotteesta huolimatta kahdessa vuodessa on menetetty siis peräti 0,9 miljoonaa käyntiä.

Elokuvan kulta-ajan moninkertaiset kävijämäärät

Kun nykyiset kävijämäärät asetetaan satavuotiseen kontekstiinsa, ovat tulokset lohduttomia. Ennen 1970–1980-lukujen taitetta käynnit eivät olleet koskaan olleet alle 1,5 asukasta kohti. Vain kolmesti käynnit olivat jääneet alle kahden: vuonna 1915 (1,9), 1918 (1,8) ja 1933 (1,9). 1910-luvulla koko elokuva-ala oli mittakaavaltaan kaukana nykyisestä. Vuonna 1915 elokuvateattereita oli vain 105 kappaletta, kun taas vuonna 2013 teattereita oli 282. Näin ollen tungos lippukassoilla oli huomattavasti suurempi sata vuotta sitten kuin tänä päivänä. Vuonna 1918 sisällissota vaikutti elokuvateattereiden toimintaan, mutta etenkin Helsingissä katkoksia on yllättävän vähän (Hupaniitti 2013, 262–274). Sotaoloista huolimatta käyntejä kertyi asukasta kohden enemmän kuin kertaakaan viimeisen 20 vuoden aikana. Ympäröivinä vuosina luvut olivat merkittävästi suuremmat: vuonna 1917 käyntejä oli 2,5 asukasta kohden ja vuonna 1919 peräti 2,9 – siis kaksinkertaisesti nykylukuihin verrattuna.

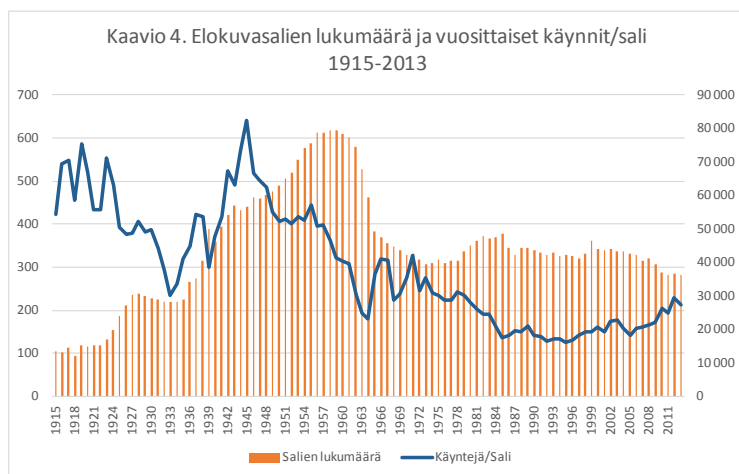
Vuoden 1933 matalia lukuja selittävät lamakausi ja suomalaisen elokuvatuotannon kriisi. Erinäisiä ongelmia oli ollut havaittavissa jo useiden vuosien ajan. Maaseututeattereiden määrä oli laskenut vuosina 1927–1930, mikä ei tosin näkynyt notkahduksena kokonaisluvussa. Taloudellisesti laman synkin aika koettiin näytäntökaudella 1931–1932, jolloin kymmenen prosenttia elokuvateattereista teki konkurssin. Etenkin suurten kaupunkien ulkopuolella ongelmana oli myös se, ettei äänilaitteistoja osattu käyttää oikein. Äänielokuva koettiin siksi kaikkea muuta kuin houkuttelevaksi (Keto 1974, 61, 67; Uusitalo 1965, 97). Käyntimäärien hetkellinen notkahdus osui vasta näiden vaiheiden jälkeiseen aikaan – vuoteen 1933, jolloin teattereiden määrä oli jo nopeassa nousussa.

Kun elokuvakäyntien ja teattereiden määrät asettaa rinnakkain (kaavio 3), käy ilmi, että 1930-luvun loppuun asti ne seurasivat toisiaan. Kyse oli itseään ruokkivasta kehityksestä: uusille teattereille oli tilausta ja lisääntynyt tarjonta nosti katsojalukuja. Edes 1930-luvun alun konkurssiaalto ei notkauttanut teatterimäärää kuin hetkellisesti.

Kaavio 3: Ensimmäinen monisalinen elokuvateatteri avattiin vuonna 1974, joten vuoteen 1973 asti salimäärä oli yhtä suuri teattereiden lukumäärän kanssa. Monisaliset teatterit yleistyivät hitaasti ja varsinaisen multipleksien aika alkoi 1990-luvun jälkipuolella. Lähteet: Keto 1974, 72, 100, 108; Elokuvakalenterit 1976, 95; 1981, 106–107; 2001, 46; Suomen elokuväsäätiön toimintakertomus 1984, Elokuvasäätiön vuosikertomus 1990, Elokuvuvuosi 2010, Elokuvuvuosi 2013; Filmikamari 2015. Vuoden 2014 osalta salien lukumäärä puuttuu.

Sotavuosina katsojaluvut jatkoivat kasvuun, mutta teattereiden määrä aleni. Tämä johtui osittain siitä, että rajan taakse jäi yli neljäkymmentä salia, ja useita muita tuhoutui pommituksissa (S.n. 1941, 6–7). Käyntien huippu saavutettiin ensimmäisenä rauhanvuonna 1945, jolloin niitä oli peräti 9,83 asukasta kohden. Teattereiden lukumäärän kehitys oli jäänyt katsojaluvuista jälkeen, sillä katsojia riitti 82 500 jokaista teatteria kohti (kaavio 4).

Kaavio 4: Lähteet: Keto 1974, 72, 100, 108; Elokuvakalenterit 1976, 95 ja 1981, 106–107; Elokuvateatterikalenteri 2001, 46; Suomen elokuväsäätiön toimintakertomus 1984, Elokuvasäätiön vuosikertomus 1990, Elokuvuvuosi 2010, Elokuvuvuosi 2013.

Vuonna 1939 katsojia oli ollut jokaista teatteria kohti 38 500, ja vuonna 1919, jolloin teatteriverkko oli samaan tapaan jäljessä katsojaluvuista, 70 500. Teattereiden keskimääräinen koko puolestaan pysyi 280–290 istumapaikan välillä 1920-luvulta 1960-luvulle (S.n. 1923, 25; Elokuvamiehen kalenterit 1936–1937, s.p.; 1941, s.p.; 1951, 222; 1961, 208). Jokaista istuinta kohden oli siis vuonna 1945 yli kaksi kertaa niin paljon kävijöitä kuin kuusi vuotta aikaisemmin.

Teatterikannan huippu ja kävijämäärien romahdus

1940-luvun puolivälin ruuhka lippukassoilla vauhditti teatterikannan kasvua senkin jälkeen, kun kävijämäärät olivat kääntyneet laskuun. Vuonna 1950 käyntejä oli enää 6,4 asukasta kohden. Tästä noustiin vuoden 1955 aikana 7,9 käyntiin, mutta sen jälkeen alkoi pudotus. Teattereiden määrä kasvoi vielä muutaman vuoden, kunnes se saavutti huippunsa vuosina 1958–1959 (618). Tässä vaiheessa teatteria kohden riitti vielä yli 40 000 kävijää, mutta jo vuonna 1964 oltiin aivan toisenlaisissa luvuissa: 2,34 käyntiä/asukas ja 23 000 käyntiä/teatteri. Edellisenä vuonna käynnit olivat ensimmäisen kerran pudonneet alle kolmen asukasta kohden, joten romahdus oli nopea.

Seuraavina vuosina käyntimäärä jatkoi laskuaan, mutta koska teattereitakin lakkautettiin, jäljelle jääneiden kannattavuus mitä ilmeisimmin parani. Täytettäviä penkkejä oli huomattavasti vähemmän. Nopeinta pudotus oli vuosina 1960–1965, sillä vuoden 1959 huippuluvusta (618) oli seuraavan vuosikymmen puolivälissä jäljellä vain reilut puolet (384). Tästä lasku jatkui edelleen mutta huomattavasti maltillisemmin vuoteen 1973 asti (308 salia).

1970-luvun jälkipuolelta seuraavan vuosikymmenen puoliväliin salimäärä kasvoi jälleen. Vuonna 1985 niitä oli jo 378, mistä luku taittui uudelleen alaspäin. Tästä eteenpäin muutokset olivat maltillisia, ja teatterikanta pysyi 320–340 salin välillä 2000-luvulle saakka. Myös käyntimäärien muutokset tasaantuivat. Käynnit vaihtelivat kahden ja kolmen välillä asukasta kohden vuodesta 1963 reilun vuosikymmenen ajan. Paras vuosi oli 1971, jolloin käynnit nousivat kolmeen asukasta kohti. Sen jälkeen luvut asettuivat lähelle kahta, kunnes kymmenen vuotta myöhemmin ne putosivat sen alle pysyvästi.

Kiinnostus elokuvaan romahti hyvin nopeasti 1950–1960-lukujen taitteessa, mutta 1960-luvun puolivälistä alkaen muutokset ovat olleet hitaita. Tässä vaiheessa teattereiden keskimääräinen koko alkoi kuitenkin heitellä. Vuonna 1970 se oli noussut 300 paikkaan, vuosikymmentä myöhemmin se oli 260 ja vuonna 1990 enää 195 (Elokuvalan kalenteri 1971–1972, 180; Elokuvasäätiön vuosikertomus 1990). Vaikuttaa siltä, että ensimmäisenä karsiutuivat pienet teatterit, mutta sittemmin yhä vähenevät katsojamäärät ovat suosineet pieniä saleja. Tuoreempia lukuja salien koista ei ole saatavilla, mutta vuoden 2013 salien keskimääräinen koko 30 suurimmassa elokuvakaupungissa oli 167 paikkaa (Elokuvavuosi 2013, 26). Finnkinon keskimääräinen paikkamäärä on vielä hieman matalampi – 160 (Finnkinon verkkosivut) –, joten elokuvaa katsotaan nykyisin hyvin pienissä saleissa. Koska teattereiden määrä on jatkanut laskuaan ja salien koot pienentyneet,

² Kyse oli osittain myös siitä, etteivät teatterit ehtineet saada digiprojektoreita käyttöön tarpeeksi nopeasti, joten osa sulki ovensa, koska filmikopioita ei enää ollut saatavilla (Kolehmainen et al 2013, 30).

³ Katsojamäärien mukaisessa järjestyksessä: Helsinki, Tampere, Turku, Vantaa, Oulu, Espoo, Jyväskylä, Lahti, Kuopio, Pori, Joensuu, Vaasa, Hämeenlinna, Kouvola, Lappeenranta. Kaupungeissa on yhteensä 159 teatterisalaa.

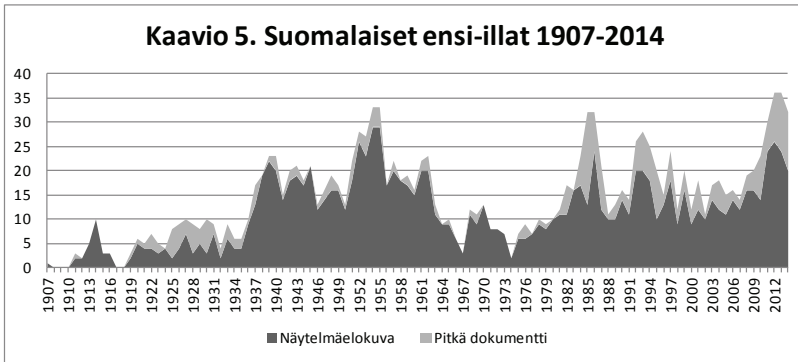
on salikohtainen kävijämäärä noussut merkittävästi (vuonna 1992 ainoastaan 16 400 kävijää/sali, vuonna 2012 jo 29 600 kävijää/sali). Istumapaikkaa kohden muutos on vielä suurempi. Vuonna 1990 kävijöitä oli 94, mutta vuonna 2013 suurimmissa kaupungeissa luku oli jo 210. Pienentyneet salit ovat lukujen valossa vieneet kohti kannattavampaa toimintaa, kun istumapaikkojen ja kävijöiden määrät vastaavat paremmin toisiaan. Samalla tilanne kuitenkin rajoittaa kävijämääriä: keskimääräinen korkea täyttöaste saattaa tarkoittaa sitä, että parhaina näytösaikoina salit eivät välttämättä pysty vetämään niin paljon katsojia kuin suosituimmat elokuvat houkuttelisivat paikalle.

Teatterikohtaisten kävijämäärien kasvu on sidoksissa siihen, että salien määrä on pudonnut nopeasti aivan viime vuosien aikana. Vuoden 2008 luvuista on kadonnut melkein 40 salia, mikä merkitsee sitä, että vuonna 2013 jäljellä oli vain 282 salia. Suurin selittävä tekijä salikadossa on esitysteknologian muutos: muutamassa vuodessa filmikelat ovat kadonneet ja elokuvat muuttuneet digitaaliseen muotoon. Moni teatteri, joka olisi saattanut jatkaa vielä ainakin jonkin aikaa, ei lähtenyt muutokseen vaan lopetti toimintansa.² Tilanne on vastaava kuin vuosina 1931–1932, jolloin äänielokuvan murroksen yhteydessä koettiin konkurssiaalto: teknologian uusimisen tuomat kustannukset olivat liikaa monille teattereille. Toisaalta Suomen elokuvaääitiö osarahoitti digiprojektoreita, mikä nopeutti muutosta. Ensimmäiset teatterit digitalisoitiin vuonna 2006, mutta vuoden 2009 lopussa vasta 48 teatteria oli hankkinut uudet laitteistot. Seuraavina vuosina vauhti kiihtyi, ja samalla filmikopioiden määrä romahti. Vuodesta 2013 alkaen ensi-iltaelokuvat ovat olleet saatavilla ainoastaan digitaalisessa muodossa (Kolehmainen et al 2013, 6; Elokuvuvuosi 2009, 12; Elokuvuvuosi 2013, 16), joten muutos on juuri ja juuri viety läpi.

Tällä hetkellä saleja on suurin piirtein saman verran kuin teattereita oli viimeksi vuonna 1937, mutta katsojia on puolet silloisesta. Nykyistä 7,5 miljoonaa vuosittaista elokuvakäyntiä vastasi tuolloin 14,9 miljoonaa vierailua elokuvissa. Teatterikannan pienentyminen ei suoraan tarkoita sitä, että yksittäiset elokuvateatterit olisivat taloudellisesti kannattavampia kuin aikaisemmin. Kilpailu on kiristynyt parin viimeisen vuosikymmenen aikana, ja liiketoiminta on yhä keskittyneempää: valtaosa katsojista kerätään suurissa kaupungeissa, joissa alaa hallitsevat suuret multipleksit. Esimerkiksi vuonna 2013 Suomen kymmenen tärkeintä elokuvateatterikaupunkia olivat juuri ne kaupungit, joissa Finnkinolla on toimintaa. Yhtiö piti hallussaan noin 75 prosenttia näiden kaupunkien saleista ja 70 prosenttia istumapaikoista. Kokonaisuudessaan nämä kaupungit keräsivät 72 prosenttia kaikista kävijöistä, kun taas 15 tärkeimmän elokuvakaupungin³ osuus kokonaiskatsojamäärästä oli 81 % (Elokuvuvuosi 2013; Finnkinon verkkosivut). Keskittyminen muutamille paikkakunnille on voimakasta, ja yhden suuren ketjun voima on merkittävä. Kun tähän yhdistetään salien määrän nopea lasku, ollaan tilanteessa, jossa elokuvissakäyminen on yksipuolistumassa: vuosi vuodelta elokuva on yhä enemmän suurten kaupunkien ja multipleksien varassa.

Suomalaisen elokuvan merkitys

Tekstin alussa mainitussa Filmikamarin uutisessa etusijalle nostettiin kotimaisen elokuvan merkitys elokuvateattereille. Suomalainen tuotanto onkin viime vuosina ollut voimakkaassa kasvussa. Vuosina 2012 ja 2013 kaupallisen teatterilevityksen saaneiden pitkien näytelmäelokuvien ja dokumenttielokuvien yhteismäärä oli 36 kappaletta, mikä on enemmän kuin koskaan aikaisemmin (kaavio 5).

Kaavio 5: Luvut ovat arvioita. Vuosien 1907–2000 lukujen keräämiseen on kaksi mahdollista keinoa: vuosittaisten lukujen laskeminen Kansallisfilmografiasta tai valmiiden tilastotaulukoiden käyttö. Erot tilastotaulukoiden ja Kansallisfilmografian välillä ovat vähäiset, joten ensisijaiseksi lähteeksi on valittu tilastotaulukot, joista luvut saa valmiina. Vuosien 2001–2014 elokuvia ei voi hakea Elonet-tietokannasta ns. kansallisfilmografia-kriteereillä, joten niiden osalta on käytettävä tilastolähteitä. Elonet-tietokantaa on käytetty apuna epäselvissä tilanteissa, mutta sen hakuominaisuuksissa on tiettyjä ongelmia, joiden takia se ei ole ensisijainen lähde. Dokumenttielokuvien lukumääriin tulee suhtautua varauksella, sillä tiedot ovat ristiriitaiset. Koska tässä artikkelissa on kyse elokuvateattereista ja niissä esitetyistä elokuvista, luvuissa on ensisijaisesti mukana kaupallisen teatterilevityksen saaneet pitkät dokumentit, mutta joidenkin vuosien osalta ei voi olla varma, onko mukana myös muita dokumenttielokuvia. Lähteet: Uusitalo 1972, 162; Uusitalo 1975, 165; Uusitalo 1977, 201; Uusitalo 1978, 297; Uusitalo 1981, 345; Uusitalo 1984, 281; Silius 1980, 146; Silius 1984, 149; Elokuvasäätiön vuosikertomukset 1990, 37, 1995, 10 ja 1998, 34; Elokuvasäätiön tilastoja 2004–2007; Elokuvuvuosi 2008–2013; Suomen elokuvasäätiö 1972–2014, Elonet-tietokanta.

⁴ Julkista tukea saamattomat näytelmäelokuvat on eritelty vain parissa uusimmassa Suomen elokuvasäätiön vuosikertomuksessa. Vaikuttaa siltä, että vuosina 2009–2012 ai-noastaan yksi ilman julkista tukea tehty pienen budjetin elokuva pääsi valkokankaille. Tämän lisäksi muutama Solar Filmsin kuudesta Vares-elokuvasta (2011–2012) valmistettiin ilman tukea (SES:n verkkosivut). Tuotannollisessa ja taloudellisessa kontekstissaan Vares-elokuvia ei voida rinnastaa ilman julkista tukea tehtyihin pikkuelokuviin, sillä Solar Films on ensi-iltamääriltään Suomen suurin tuotantoyhtiö (19 näytelmäelokuvaa vuosina 2008–2014). Samalla on huomattava, että ilman digitekniikan antamia mahdollisuuksia kuuden Vares-elokuvan sarja olisi voinut jäädä tekemättä tai ainakin jokunen siihen kuuluvista osista olisi voinut jäädä puuttumaan.

Viime vuosina dokumenttelokuvia on valmistunut paljon. Myös näytelmäelokuvien määrä (26 ja 24 kappaletta vuosina 2012 ja 2013) jäi vain hieman jälkeen vuosista 1954–1955, jolloin niitä valmistui 29 kumpanakin. Samalla elokuvien kirjo on ollut suuri – joukossa on sekä suurtuotantoja että pienen budjetin elokuvia. Nämä kaksi elokuvatyyppeä ovat tavoitelleet hyvin erilaisia yleisöjä. Selittäviä tekijöitä korkeisiin tuotantolukuihin on monia, mutta kaksi keskeistä muutosta on nostettava esille. Ensinnäkin vuosina 2008–2012 Suomen elokuvasäätiön tuki oli voimakkaassa kasvussa. Vuonna 2007 hallitusohjelmaan kirjattiin elokuvatuotannon rahoituksen nostaminen pohjoismaiselle tasolle vuoteen 2011 mennessä. Vuosina 2011 ja 2012 tuki oli melkein vuoden 2007 pohjoismaisella tasolla, mutta seuraavana vuonna jaettu summa kääntyi laskuun. Tästä huolimatta tuet ovat edelleen merkittävästi suuremmat kuin vain muutamaa vuotta sitten – vuonna 2007 kokonaismäärä, joka sisältää kaikki säätiön tuet, jäi alle 14 miljoonan euron. Vuonna 2013 elokuvalla annettiin melkein 24 miljoonaa euroa, vaikka leikkauksia oli tullut noin kolme miljoonaa edellisestä vuodesta. Suurin osa summasta meni näytelmäelokuvien tukemiseen. Kun yksittäisen elokuvan maksimituki nousi vain hieman (0,7 miljoonaa vuonna 2007 ja 0,8 miljoonaa vuonna 2013), riitti rahoitusta entistä useampiin elokuviin (Elokuvavuosi 2008, katso myös Tilastoja 2007 ja Elokuvavuosi 2009–2013). Vuonna 2014 ensi-iltaan tulleiden näytelmäelokuvien määrä oli enää 20. Myös tukisumma jatkaa laskuaan, joten on hyvin mahdollista, että valmistuvien elokuvienkaan määrä ei enää saavuta huippulukuja.

Toinen elokuvatuotantoa tukenut tekijä on esitystoiminnan digitalisoituminen, mikä on helpottanut pienten elokuvien pääsyä valkokankaalle. Muutos näkyy esimerkiksi siinä, että vuosina 2013–2014 teatterikerrokselle pääsi viisi näytelmäelokuvaa ja yksi pitkä dokumentti, joiden tekoa ei rahoitettu lainkaan julkisin varoin (Elokuvavuosi 2013, Suomen elokuvasäätiö 2015a). Edellisinä vuosina tällaiset elokuvat olivat yksittäistapauksia.⁴ Elokuvateattereihin pääseminen ei kuitenkaan takaa tuloja elokuvan tuottajalle, joten digitalisoituminen ei voi korvata elokuvatukien leikkauksia.

Vuosien 2011–2013 ensi-iltamäärät ovat poikkeuksellisia huippulukuja koko suomalaisen elokuvan historiassa. Kuten jo todettu, ainoastaan vuosina 1954–1955 päästiin näytelmäelokuvien osalta niiden ohi. Muita huippuvuosia ovat olleet 1939 (22 elokuvaa), 1952 (26 elokuvaa), 1961–1962 (kumpanakin 20 elokuvaa) ja 1986 (24 elokuvaa). 1980-luvun puolivälin ensi-iltapiikki osuu yhteen Elokuväsäätiön myöntämien tukien kasvun kanssa, joten tilanteessa oli yhteneväisyyttä 2010-luvun huippulukujen kanssa. Tuolloin kasvu taittui nopeasti, kun tuotantokustannukset kasvoivat ja katsojaluvut laskivat (Toiviainen 2002, 14–15). Muina aikoina suuret ensi-iltamäärät seurasivat alan yleistä kehitystä: 1930-luvun lopulla suomalainen elokuva eli suurinta nousuaan. Elokuvien määrä ei romahtanut edes sotavuosien poikkeusoloissa, mutta sodan jälkeisinä vuosina elokuva kärsi raakafilmmirajoituksista. 1950-luvun alussa filmipulasta oli päästy, kun taas seuraavaan vuosikymmenen alussa viimeisiään vetelevä suomalainen elokuvateollisuus yritti vielä kerran välttää romahdukselta.

Ensi-iltaan tulleiden elokuvien määristä on vertailukelpoista tietoa

vuodesta 1929 lähtien. Tänä aikana suomalaisten elokuvien osuus on ollut alle kuusi prosenttia kaikista (Elokuvamiehen kalenterit 1936–1937, s.p.; 1941, s.p.; 1951, 228–229; 1963, 228–229; 1976, 97; 1984, 120; SEOL:n yrittäjäkalenteri 1989, 45–47; Elokuvateatterikalenteri 1993, 42–43; 1997, 43–44; Elokuvuvuosi 2009 ja 2013; S.n. 1963, 25; S.n. 1964, 15; S.n. 1967, 16; S.n. 1968, 20; S.n. 1968, 2).⁵ Näin ollen lukumäärällisesti kotimaisen tuotannon merkitys elokuvateatteritoiminnalle on vähäinen, mutta jos katsojamäärät otetaan huomioon, on tilanne toinen. Elokuviensa suosioista ei ole katsojalukutietoja vuotta 1972 edeltäneeltä ajalta, mutta todennäköisesti suomalainen elokuva on ollut suurimman osan historiaansa suhteellisesti suosituimpaa kuin ulkomainen elokuva. Monet suurimmista hiteistä ovat tulleet Hollywoodista, mutta vaikuttaa siltä, että suomalaisten elokuvien katsojaosuus on ollut pääosin suurempi kuin niiden osuus ensi-illoista.

Katsojalukujen puuttuessa elokuvien suosiota voi arvioida epäsuorasti esimerkiksi esityskertatiedoista, jotka antavat viitteellisiä ja osittain ongelmallisesti tulkittavia lukuja tilanteesta.⁶ Täsmällisempien tietojen puutteessa epäsuorat lähteet ovat kuitenkin ainoa keino hahmottaa suomalaisen elokuvan menestyksen yleistä kehitystä ennen 1970-luvun alkua. Niiden perusteella vuosien 1935–1941 suomalaiselokuvat ovat olleet kaikkein suosituimpia (esityskertaindeksit teoksissa Uusitalo et al 1989, 1991, 1992, 1993, 1996, 1998, 1999). Näinä vuosina kotimaisten elokuvien osuus ensi-illoista nousi parista prosentista peräti 17 prosenttiin vuonna 1940, jolloin aikalaisarvion mukaan ainakin puolet esitysviikoista oli suomalaiselokuvaa (S.n. 1941, 6–7). Hurjaa arviota selittää merkittävä notkahdus maahantuotujen elokuvien määrässä, mutta myös se, että suosituimpien kotimaisten elokuvien ensi-iltakierros kesti useita vuosia. Näin ollen vuonna 1940 teattereita kiersivät myös edeltävien vuosien elokuvat. Tuotanto oli kasvanut huomattavasti 1930-luvun puolivälistä, joten ensimmäistä kertaa suomalaisen elokuvan historiassa oli olemassa näin mittavia määriä levityksessä olevaa kotimaista elokuvaa.

Arvio vuoden 1940 kokonaiskatsojamäärästä on 17,2 miljoonaa, joten jos kotimaisen elokuvan katsojaosuus oli suhteessa esitysviikoista tehtyyn arvioon, olisivat ne keränneet yli kahdeksan miljoonaa katsojaa. Osuus oli kuitenkin todennäköisesti huomattavasti korkeampi, jos luku suhteutetaan myöhempisiin tietoihin kotimaisten ensi-iltojen ja katsojaosuuksien suhteesta. Esimerkiksi 1970-luvun lopulla suomalaisia elokuvia oli 3–4 prosenttia ensi-illoista, mutta ne keräsivät jopa 17 prosenttia katsojista. Näin ollen katsojaosuus oli jopa yli viisinkertainen verrattuna ensi-iltojen osuuteen (kaavio 6). Vuonna 1940 suomalaisten ensi-iltojen osuus oli 17 prosenttia, joten jos ne olisivat keränneet vain puolet katsojista, olisi niiden vetovoima ollut vain noin kolminkertainen – siis huomattavasti heikompi kuin 1970-luvun lopulla. Jos vetovoima olisi ollut vuonna 1940 samanlainen kuin 1970-luvun lopulla parhaimmillaan, olisivat kotimaiset elokuvat keränneet peräti yli 90 prosenttia katsojista. Näin hurjia lukuja tuskin kuitenkaan saavutettiin. Jos kuitenkin arvio siitä, että puolet esitysviikoista oli suomalaista elokuvaa, pitää paikkansa suomalaisen elokuvan katsojaosuus oli mitä ilmeisimmin reilusti yli 50 prosenttia.

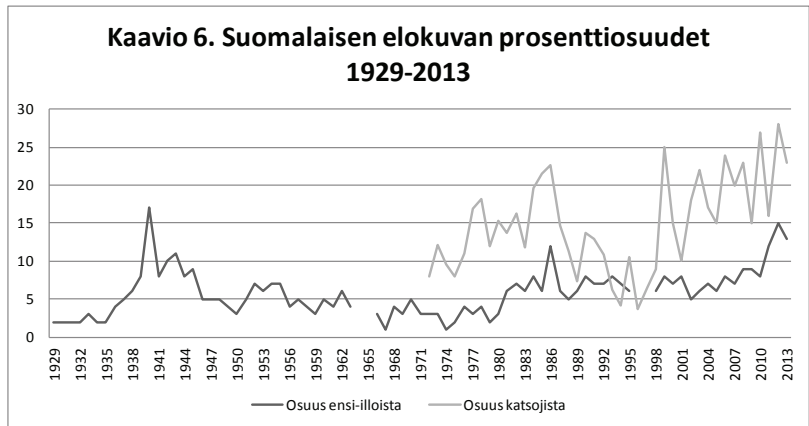
Sen arvioiminen, mistä lähtien suomalaiset elokuvat ovat olleet

⁵ Mukana ovat pitkät elokuvat, mutta eri vuosina on vaihtelua sen perusteella, ovatko pitkät dokumenttelokuvat luvuissa vai eivät. Vuosilta 1929–1934 tiedot koskevat kyseisenä vuonna alkanutta näytäntökautta (syyskuu–toukokuu). Vuosien 1964–1965, 1996–1997 ja 2014 tiedot puuttuvat. Vuotta 1929 edeltäneeltä ajalta on tietoja ainoastaan tarkastetuista elokuvista, jotka eivät ole vertailukelpoisia ensi-iltatietojen kanssa.

⁶ Kansallisfilmografiaan merkittyihin esityskertaindeksihin on laskettu elokuvien esityskerrat Helsingissä ja kahdeksassa suuressa kaupungissa ensi-illasta tammikuuhun 1970 asti. Ne eivät kata koko Suomen esityksiä eivätkä kerro siitä, kuinka paljon katsojia esitykset keräsivät. Samoin ne eivät sisällä tietoa tammikuun 1970 jälkeen järjestetyistä esityksistä. Myöhemmistä esityksistä on kuitenkin saatavilla katsojalukutietoja, jotka on kirjattu Kansallisfilmografiaan esityskertatietojen oheen.

keskimäärin suosituimpia kuin maahantuodut, on hankalampaa. Vuodesta 1935 alkoivat kotimaisten tuotantojen suosion hurjimmat vuodet, mutta tilanne oli kääntynyt jo aikaisemmin. Kuten Kimmo Laine on Jaakko Kedon lukujen pohjalta laskenut, vuonna 1934 suomalaisen elokuvan keskimääräinen tuotto oli 4,5-kertainen ulkomaisiin elokuvaan verrattuna (Laine 1999, 71, 390; Keto 1974, 107). Suomalaisen elokuvan vetovoima oli siis vahva jo ennen suosion huippuvuotia. Mahdollisesti suomalaisen elokuvan suosio oli merkittävä näytelmäelokuvatuotannon alusta alkaen. Jo vuoden 1913 *Sylvi*-elokuvasta otettiin kaksi esityskopiota, mikä oli täysin poikkeuksellista aikakaudelle. Vaikka kaikki elokuvat eivät olleet samanlaisia menestyksiä, esimerkiksi vuonna 1920 *Ollin oppivuosien* ensi-iltakerros Helsingissä kesti kolme viikkoa. Yleensä yleisöä riitti vain viikoksi (Hupaniittu 2013, 205, 204–205, 423–425).

Edellä mainitut yksittäiset suursuosikit eivät vielä välttämättä riitä nostamaan suomalaisia elokuvia keskimäärin maahantuotuja suosituimmiksi, mutta vuosina 1924–1925 esityskopioiden määrä nousi nopeasti parista kappaleesta peräti kuuteen (tiedot esityskopioiden määristä perustuvat teosta ”Uusitalo et al 1996” varten tehtyihin arvioihin). Tästä eteenpäin etenkin Suomi-Filmin elokuvista järjestettiin rinnakkaisensi-iltoja useissa helsinkiläisteattereissa. Ensiesitykset myös jatkuivat useiden viikkojen ajan. Koska sanomalehtien elokuvamainosten perusteella muista elokuvista vain suurimmat suosikit pääsivät rinnakkaisille kankaille tai vetivät katsojia monien viikkojen ajan, on mahdollista, että jo tässä vaiheessa keskimääräisessä suosiossa suomalaiset ohittivat maahantuodut elokuvat.

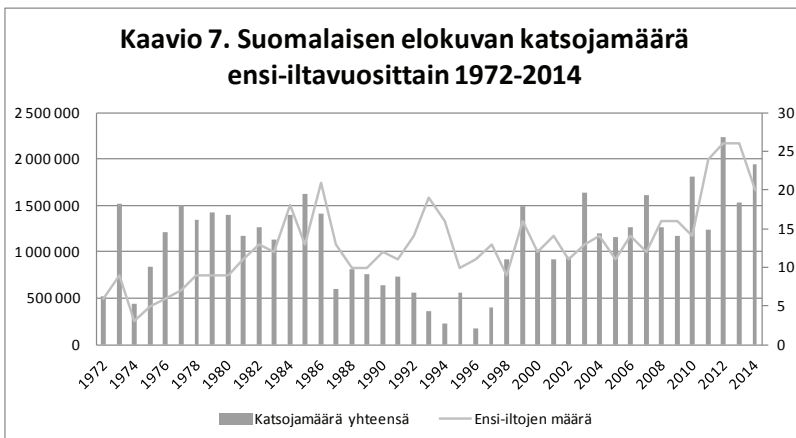

Kaavio 6: Vuosien 1929–1934 tiedot koskevat kyseisinä vuosina alkaneita näytäntökausia (syyskuu–toukokuu). Vuosien 1964–1965 ja 1996–1997 tiedot puuttuvat. Tarkempi jaottelu (esimerkiksi Eurooppa – muut) on mahdollon, sillä merkittävä osa pohjatiedoista ei luokittele erikseen kuin yhdysvaltalaisen ja suomalaisen elokuvan. Vuotta 1929 edeltäneeltä ajalta on tietoja ainoastaan tarkastetuista elokuvista, jotka eivät ole vertailukelpoisia ensi-iltatietojen kanssa. Lähteet: Elokuvamiehen kalenteri 1936–1937, s.p.; 1941, s.p.; 1951, 228–229; 1963, 228–229; 1976, 97; 1984, 120; SEOL:n yrittäjäkalenteri 1989, 45–47; Elokuvateatterikalenteri 1993, 42–43; 1997, 43–44; Elokuvavuosi 2009 ja 2013; S.n. 1963, 25; S.n. 1964, 15; S.n. 1967, 16; S.n. 1968, 20; Suomen elokuvasäätiö 2015a.

Suomalaisten elokuvien suosio jatkui studiokauden jälkeenkin. 1970-luvusta puhutaan usein suomalaisen elokuvatuotannon lama-aikana etenkin vuosikymmenen alun pienten tuotantomäärien tähden, vaikka suomalaiset elokuvat keräsivät tuolloin todella hyvin yleisöä. Esimerkiksi vuonna 1974, jolloin suomalaisia ensi-illoja oli vain kolme, kotimaiset elokuvat – sekä vuoden ensi-illat että aikaisemmin esitykseen tulleet – keräsivät 9,6 prosenttia kaikista katsojista. Läpi vuosikymmenen suomalainen elokuva houkutti yleisöä. Lipputulot olivat elinehto aikakauden elokuvatuotannolle, sillä julkinen tuki oli vain murto-osan nykyisestä ja merkittävä osa elokuvista valmistui kokonaan ilman tukia.

1980-luvulla suomalaisten elokuvien vetovoima mureni. Varsinaisen aallonpohja saavutettiin 1990-luvun alussa, jolloin katsojaosuudet putosivat ensi-iltaosuutta pienemmäksi – mahdollisesti ainoan kerran suomalaisen elokuvatuotannon historiassa. Vuosikymmenen lopussa tilanne kääntyi. Vuonna 1999 – jota pidetään suomalaisen elokuvatuotannon uuden kultakauden alkuvuotena – ensi-iltojen osuus oli kahdeksan prosenttia mutta katsojaosuus jo 25 prosenttia. Siitä eteenpäin vuosittaiset vaihtelut ovat olleet suuria, mutta katsojaosuus on ollut pääosin 2–3-kertainen ensi-iltaosuuteen verrattuna. Aivan viime vuosina, joina tuotantoluvut ovat kasvaneet voimakkaasti, on suhdeluku pienentynyt. Suomalainen elokuva ei siis ole onnistunut houkuttelemaan katsojia tuotannon kasvun tahdissa.

Suomalaisten elokuvien keräämät kokonaisluvut ovat olleet viime vuosina hyviä, vaikka vuosittaiset vaihtelut ovat suuria. Siinä missä vuoden 1996 suomalaiset ensi-illat keräsivät yhteensä vain 172 000 katsojaa, 2012 ensi-illat ovat saaneet noin 2 238 000 katsojaa (kaavio 7). Näin ollen suomalaisesta elokuvasta on tullut 1980–1990-lukujen notkahduksen jälkeen jälleen keskeinen taloudellinen tuki elokuva-teattereille.

Kaavio 7 Kaavioon on laskettu kunakin vuonna ensi-iltansa saaneiden elokuvien koko teatterikerroksen aikana keräämät katsojat, ei suomalaisen elokuvan kalenterivuositteittäin keräämiä katsojia. Vuoden 2014 ensi-illoista kertymä on 26.1.2015 asti. Lähde: Suomen elokuvasäätiö 1972–2014, Suomen elokuvasäätiö 2015a.

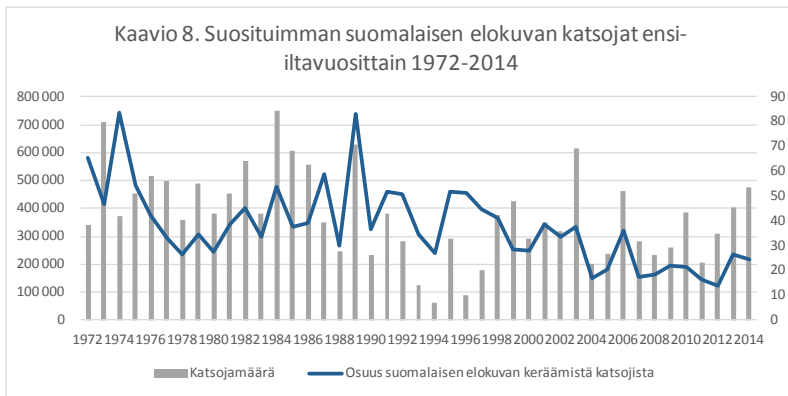
Tilastojen perusteella suomalaisen elokuvan suosio vuosina 1972–2014 jakaantuu kolmeen. 1970-luvulla elokuva keräsi erinomaaisia lukuja, ja vielä 1980-luvun alku oli suhteellisen hyvää aikaa. Vuosikymmenen puolivälissä tapahtui romahdus, joka jatkui vuosikymmenen verran: ensi-iltoja oli enemmän kuin 1970-luvulla, mutta katsojamäärät jäivät kauas taa. Vuodesta 1998 alkaen on eletty hyviä aikoja: ensi-iltoja on suurin piirtein saman verran kuin synkkinä vuosina, mutta katsojia parhaimmillaan moninkertaisesti. Vuodet 2011 ja 2013 tekivät poikkeuksen, sillä näinä vuosina ensi-iltoja oli runsaasti, mutta ne eivät houkuttelleet katsojia niin hyvin kuin voisi kuvitella. Viime vuosien suuret vaihtelut luvuissa kertovat yksittäistapausten keskeisestä vaikutuksesta: mikä tahansa suomalainen elokuva ei kelpaa, joten onnistumiset näkyvät heti katsojaluvuissa.

Vuoden 2012 tulos – 2,4 miljoonaa suomalaisen elokuvan katsojaa – on modernin tilastointiajan ennätys. Kansainvälisestikin vertaillen luku on korkea. Yhdysvalloissa oman maan tuotannon asema on omaa luokkaansa, mutta esimerkiksi Euroopan unionin jäsenmaissa kotimaisten elokuvien osuus kävijämäärästä on keskimäärin 13 prosenttia (Elokuvavuosi 2012, 4). Vuonna 2012 katsojaosuus oli Suomessa peräti 28 prosenttia, ja vuosina 2010 ja 2014 se oli 27 prosenttia. Suomalaisen elokuvatuotannon tasosta ei ole vaikea löytää nuivia kommentteja, mutta tilastot todistavat kiistatta, että elokuvat kiinnostavat kotimaista yleisöä.

Harva suomalainen elokuva kuitenkaan saavuttaa kansainvälistä menestystä. Kautta aikojen kansainvälisesti suosituin suomalainen elokuva on *Niko – lentäjän poika* (2008), joka on kerännyt yhteensä yli kolme miljoonaa katsojaa – näistä Suomessa alle kymmenen prosenttia. Aki Kaurismäen *Le Havren* (2011) on nähnyt kansainvälisesti 1,8 miljoonaa ja *Miehen ilman menneisyyttä* (2002) 2,4 miljoonaa (Lehtonen 2012). Kuten esimerkeistä näkyy, kotimaisiin lukuihin verrattuna moninkymmenkertaisen tuloksen saavuttaminen ulkomailla on mahdollista, mutta keskeisin taloudellinen merkitys suomalaisella elokuvalla on oman maan elokuvateatteritoiminnalle.

Suomalaisen elokuvatuotannon uuden nousun myötä elokuvien keskinäiset erot ovat pienentyneet (kaavio 8). Niinä vuosina, joina elokuvat ovat keränneet vähiten katsojia, ykkössuosikkien osuus on ollut suurin. Esimerkiksi tuotantomäärien pohjanoteerauksen vuonna 1974 ensi-iltaan tulleista elokuvista suosituin *Viu-hah hah-taja* keräsi yli 80 prosenttia suomalaisen elokuvan katsojista, ja seuraavan vuoden hitti *Professori Uuno Turhapuro* sai sekkin 54 prosentin osuuden.

Vastaavia lukuja suursuosikit keräsivät myös 1980–1990-lukujen taitteessa – ennätyskseenä vuoden 1989 *Talvisota*, jonka osuus oli 83 prosenttia vuoden suomalaisille ensi-illoille kertyneistä katsojista. Viime vuosien vaihtelevien kokonaiskatsojamäärien tavoin tämä korostaa yksittäistapausten merkitystä katsojaluvuille. Kuitenkin on huomattava, että niinä vuosina, joina suomalaisten elokuvien kokonaiskatsojamäärät ovat olleet parempia, on suurimpien suosikkien osuus liikkunut pääosin vain 30–40 prosentin välillä. Kyse ei ole ainoastaan yksittäisistä menestyksistä, vaan laajemmasta toiminnan vahvistumisesta. Tämä on ollut näkyvillä erityisesti viimeisen 15 vuoden ajan. Tätä tukee myös huomio siitä, että vuodesta 2007 eteenpäin

Kaavio 8: Kaavioon on laskettu kunakin vuonna ensi-iltansa saaneiden elokuvien koko teatterikerroksen aikana keräämät katsojat, ei suomalaisen elokuvan kalenterivuositteittäin keräämiä katsojia. Vuoden 2014 ensi-illoista kertymä on 26.1.2015 asti. Lähde: Suomen elokuvasäätiö 1972–2014, Suomen elokuvasäätiö 2015a.

suosituin elokuva on kerännyt vain noin 20 prosenttia katsojista. Katsojat ovat siis jakaantuneet suhteellisen tasaisesti ensi-iltajonkkaan välille. Toisaalta kokonaiskatsojalukuihin ja ensi-iltamääriin vertaamalla, voidaan havaita, että vuosina 2011 ja 2013 ensi-iltamäärät olivat jo niin korkeat, ettei katsojia riittänyt jokaiselle ensi-illalle entiseen tapaan. Tästä huolimatta vuodelta 2012 ei löydy ainoatakaan samankaltaista suursuosikkia kuin vuoden 2013 elokuva *21 tapaa pilata avioliitto* tai vuoden 2014 *Mielensäpahoittaja*. Vuoteen 2012 sijoittuu kuitenkin kolme yli 200 000 katsojaa kerännyttä elokuvaa, ja lisäksi peräti 11 elokuvaa pääsi lähes 100 000 tai sitä suurempaan katsojamäärään. Vastaavasti vuonna 2011 vain kolme elokuvaa ylitti 100 000 katsojan rajan ja vuonna 2013 vastaavasti viisi. Vuonna 2014 yli 100 000:een kipusi kahdeksan elokuvaa.

Viimeisimpien vuosien suomalaisen elokuvan katsojalukuihin on vaikuttanut myös se, että levittäjät ovat uskoneet niiden vetovoimaan. Digitaalinen esitystoiminta on mahdollistanut sen, etteivät teatterit ole enää riippuvaisia fyysisistä filmikopioista, jolloin kotimainen elokuva on voinut saada ensi-iltansa samaan aikaan Helsingin suurilla kankailla ja pienten paikkakuntien teattereissa. Parin viime vuoden aikana suomalaisen elokuvan ensi-iltakankaiden määrä on noussut todella voimakkaasti. Vuoden 2007 suosituinta elokuvaa *Joulutarinaa* levitettiin 60 filmikopiolla, vuonna 2011 *Vares – Pahan suudelma* avasi 82 teatterisalissa ja vuonna 2014 *Mielensäpahoittaja* avasi 120 salissa. *Mielensäpahoittajasta* menivät vielä ohitse *Muumit Rivieralla* (121 salia) ja *Nightmare 2 – Painajainen jatkuu* (122 salia) (Elonet-tietokanta; Tilastot 2007; Suomen elokuvasäätiö 2015a). Ulkomaisten suursuosikkien levitys pyörii mitä ilmeisimmin vähintään samoissa salimäärissä, joten tunkku valkokankaille on suurempi kuin koskaan aiemmin.

Digitaalista levitystä on takana vasta muutama vuosi, mutta jo nyt nähdään, että elokuvien teatterikerrokset ovat lyhentyneet. Katsojia on siis kerättävä aiempaa lyhemmässä ajassa. Digikopiot ovat kilpailuvaltti pikkuteattereille, sillä katsojien ei tarvitse lähteä suuriin

kaupunkeihin, kun suosikit tulevat esitykseen samanaikaisesti myös pikkupaikkakunnilla. Toisaalta, jos yksi elokuva pyörii yli 120 salissa Suomen yhteensä noin 280 salista, on muiden elokuvien erittäin vaikea löytää tilaa. Jos elokuvateattereiden väheneminen jatkuu viime vuosien tahtiin, tilanne kiristyy entisestään. Esitysmahdollisuuksien löytyminen pikkuelokuville on jo nyt haastavaa. Tämä voi vaikuttaa katsojamääriin, mutta toisaalta digikopiot mahdollistavat useiden elokuvien esittämisen rinnan: kun enää ei tarvitse lähettää fyysistä kopiota eteenpäin viikon tai kahden päästä, voidaan elokuvaa esittää harvemmin mutta pidemmän aikaa. Joka tapauksessa digilevityksen vaikutuksia voidaan analysoida luotettavammin vasta, kun kokemuk- sia on hieman pidemmältä ajalta (Kolehmainen et al 2013, passim).

Kokonaisuudessaan suomalaisella elokuvalla menee hyvin. Elokuvat miellyttävät yleisöä, mikä näkyy elokuvateattereiden kokonaiskatsojaluvuissa. Kuitenkin laajentumisen rajat on saavutettu. Digitaalisen massalevityksen puristuksessa on vaikea löytää tilaa yhä harveneilta kankailta samalla, kun tukirahat ovat kääntyneet laskuun. Katsojaluvuista voidaan päätellä, ettei suomalaisten into välttämättä riitä 26 ensi-iltaan – paitsi jos joukossa on tarpeeksi yleisöä miellyttäneitä elokuvia, kuten oli vuonna 2012. Elokuvien ”laatu” on toinen kysymys, sillä kriitikoiden mieltymykset eivät aina mene yksiin yleisönsuosion kanssa. Vuoden 2014 ensi-illoista parhaan elokuvan Jussilla palkittiin *He ovat paenneet*, joka keräsi vain 3 059 katsojaa. Toisaalta miespääosan palkinto meni Antti Litjälle, jonka *Mielensäpahoittajan* katsojaluvun (494 541, tilanne 1.6.2015) on viimeksi ylittänyt vuonna 2003 ensi-iltaan tullut *Pahat pojat* 614 097 katsojalla.

Sata vuotta suomalaisia elokuvatilastoja nykyhetken peilinä

Suomalaisten elokuvateattereiden katsojamäärät ovat valovuosien päässä huippuvuosista, mutta tilanne ei ole lohdu-ton. Elokuva on saanut vuosikymmenten saatossa monia kovia kilpailijoita. Vaikka tanssikiellon kumoaminen, television tulo ja suuri muutto kaupunkiin vaikuttivat elokuvan asemaan, eivät ne poistaneet suomalaisen elokuvan kiinnostavuutta kotiy-leisön silmissä. Myöskään seuraavat uhat (vhs:t, uudet televisiokanavat, dvd:t tai netflixit) eivät ole juuri vaikuttaneet elokuvaan. Keski-vertosuomalainen käy nykyisin elokuvissa yhtä usein kuin 1980-luvun jälkipuolella, ja katsojaluvut ovat kasvaneet asukasluvun tahtiin. Tilanne vaikuttaa siis varsin vakaalta.

Todennäköisesti vuosien 2012–2013 piikki suomalaisten ensi-iltojen määrissä jää yksittäiseksi, ja luvuissa voidaan jäädä pian parinkymmenen alle. Ensi-iltojen määrän putoaminen karsii auttamatta tuotannon monipuolisuutta, mutta ainakin vuoden 2014 tietojen perusteella se voi nostaa keskimääräisiä katsojalukuja. Heikommin menee itse elokuvateattereilla. Digilevitys on tuonut tiettyjä etuja, mutta toisaalta järjestelmämuutokset ovat vaatineet suuria satsauksia. Parissa vuodessa elokuvateattereiden määrä on pudonnut huomattavasti. Alan moninaisuus on kaventunut, ja toiminta keskittynyt entistä voimakkaammin. Toisaalta päinvastaistakin kehitystä on ilmassa. Tätä artikkelia kirjoitettaessani Maxim-teatterista käyty taistelu on taittunut

teatterin puolustajien voittoon. Kiinteistönomistaja päätti teatterin purkamisen sijaan rakentaa Suomen vanhimpaan monisaliseen teatteriin kolmannenkin salin. Myös muita uutisia uusista teattereista on kuultu. Salimäärä saattaa siis lähteä jopa pieneen nousuun, tai ainakin tilanne saattaa tasaantua.

Uusimmat luvut kertovat teattereiden tekevän huipputulosta. Vuoden 2015 viiden ensimmäisen kuukauden aikana elokuvakäyntejä on kertynyt jo 3,8 miljoonaa. Näistä kotimaisen elokuvan katsojaosuus on 38 prosenttia, mikä tarkoittaa 1 459 670 käyntiä (Koistinen 2015; Suomen elokuvasäätiö 2015b). Jos tahti jatkuu alkuvuoden kaltaisena, voi hyvin olla, että vuoden 2014 luvuista mennään ohi. Parhaassa tapauksessa suomalaisen elokuvan kävijämäärä voi kahden miljoonan käynnin sijaan olla lähellä kolmea miljoonaa. Tämä olisi merkittävästi suurempi luku kuin kertaakaan nykyaikaisen katsojatilastoinnin aikana. Tulos vaatisi kuitenkin sitä, että loppuvuoden ensi-illoista löytyisi alkuvuoden kaltaisia yleisösuosikkejä.

Hyvistä luvuista huolimatta suomalaisten elokuva-aktiivisuus on edelleen matalaa huippuvuosiin verrattuna, joten parantamisen varaa olisi. Kotimaisen elokuvan menestys tukee nykyisiä katsojalukuja, mutta 15 vuoden hyvät tulokset eivät ole juuri nostaneet käyntimääriä asukasta kohden. Jos alkuvuoden 2015 innostus jatkuu samanlaisena läpi vuoden, voi käyntimäärä nousta 1,6–1,7 tienoille asukasta kohden. Tällä tuloksella rikottaisiin parin viimeisen vuosikymmenen ennätykset, mutta jäätäisiin alle vuosien 1915–1983 asukaskohtaisten käyntimäärien. Miten merkittävämpi ja ennen kaikkea pysyvä nousu sitten saataisiin aikaan? Tähän on etsitty vastausta ainakin 1950-luvulta lähtien.

Lähteet

Elonet-tietokanta. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti < www.elonet.fi > (linkki tarkistettu 22.1.2015).

Filmikamari (2015) ”Kotimainen elokuva siivitti elokuvateatterit hyvään vuoteen”. Filmikamarin tiedote 2.1.2015 <www.filmikamari.fi> (linkki tarkistettu 22.1.2015).

Finnkinon teatterisalien paikkamäärät, Finnkinon verkkosivut <www.finnkino.fi> (linkki tarkistettu 22.1.2015).

From, Ritva (1980) *Elokuvalenterit 1981*. Espoo: Weilin + Göös.

Hupaniittu, Outi (2013) *Biografiliiketoiminnan valtakausi: Toimijuus ja kilpailu suomalaisella elokuvalla 1900–1920-luvuilla*. Scripta Lingua Fennica Edita 367. Turku: Turun yliopisto.

Keto, Jaakko (1974) *Elokuvalippujen kysyntä ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa 1915–1972*. Acta academiae Helsingiensis A:10. Helsinki: The Helsinki School of Economics.

Kolehmainen, Katja; Jaalivaara, Janne; Talvitie, Arttu; Viertola, Asta ja Westman, Marika (2013) *Digitalisoinnin vaikutus elokuva-alan kannattavuuteen ja toimintatapoihin elokuvateatterijakelussa Suomessa*. Helsinki: Aalto Yliopisto ja Suomen elokuvasäätiö.

Koistinen, Tero (2015), Suomen Filmikamarin toimitusjohtaja, viesti kirjoittajalle 1.6.2015.

- Laine, Kimmo (1999) "Pääosassa Suomen kansa". Suomi-Filmi ja Suomen Filmiteollisuus kansallisen elokuvan rakentajina 1933–1939. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura ja Suomen elokuva-arkisto.
- Lehtonen, Veli-Pekka (2012) "Suomi-elokuva murtautui maailmalle". Helsingin Sanomat 12.5.2012.
- Sedgwick, John; Pafort-Oveduin, Clara & Boter, Jaap (2012) "Explanations for the Restrained Development of the Dutch Cinema Market in the 1930s". *Enterprise and Society* 13:3.
- S.n. (1923) Suomen biograafiolot tilaston valossa. *Filmiaitta* 3:18–19, 258.
- S.n. (1935) *Elokuvamiehen kalenteri 1936–1937*. Helsinki: Weilin + Göös. Paginoimaton.
- S.n. (1940) *Elokuvamiehen kalenteri 1941*. Helsinki: Weilin + Göös. Paginoimaton.
- S.n. (1941) Tilastot kertovat. *Suomen Kinolehti* 11:1, 6–7.
- S.n. (1950) *Elokuvamiehen kalenteri 1951*. Helsinki: Weilin + Göös.
- S.n. (1954) Suomen Filmikamarin kertomus toimintavuodelta 1963–1964. *Kinolehti – Elokvateatteri* 14:3, 15.
- S.n. (1960) *Elokuvamiehen kalenteri 1961*. Helsinki: Weilin + Göös.
- S.n. (1962) *Elokuvamiehen kalenteri 1963*. Helsinki: Weilin + Göös.
- S.n. (1963) Suomen Elokvateatterinomistajien Liitto ry:n kertomus toimintavuodelta 1962. *Kinolehti – Elokvateatteri* 13:2, 25.
- S.n. (1964) Suomen Filmikamarin kertomus toimintavuodelta 1963–1964. *Kinolehti – Elokvateatteri* 14:3, 15.
- S.n. (1967) Suomen Filmikamari (toimintakertomus 1966). *Kinolehti – Elokvateatteri* 17:3, 16.
- S.n. (1968) Otteita Suomen Filmikamarin ja sen jäsenjärjestöjen toimintakertomuksista. *Kinolehti – Elokvateatteri* 18:4–5, 20.
- S.n. (1970) *Elokvakalenteri 1971*. Helsinki: Weilin + Göös.
- S.n. (1975) *Elokvakalenteri 1976*. Espoo: Weilin + Göös.
- S.n. (1983) *Elokvakalenteri 1984*. Espoo: Weilin + Göös.
- S.n. (1985) *Toimintakertomus 1984*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (1991) *Elokvasäätiön vuosikertomus 1990*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (1992) *Elokvateatterikalenteri 1993*. Helsinki: Weilin + Göös & Suomen elokuvateatteriliitto.
- S.n. (1994) *Vuosikertomus 1993*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (1996a) *Elokvateatterikalenteri 1997*. Helsinki: Weilin + Göös & Suomen elokuvateatteriliitto.
- S.n. (1996b) *Vuosikertomus 1995*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (1999) *Vuosikertomus 1998*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2000) *Elokvateatterikalenteri 2001*. Helsinki: Weilin + Göös & Suomen elokuvateatteriliitto.
- S.n. (2005) *Tilastoja 2004*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2006) *Tilastoja 2005*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2007) *Tilastoja 2006*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2008) *Tilastoja 2007*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2009) *Elokvavuosi 2008: Tilastoja*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

- S.n. (2010) *Elokuvuvuosi 2009: Suomen elokuvasäätiön tilastoja*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2011) *Elokuvuvuosi 2010*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2012) *Elokuvuvuosi 2011*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2013) *Elokuvuvuosi 2012*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- S.n. (2014) *Elokuvuvuosi 2013*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- Silius, Raimo (toim.) (1980) *Studio 10: Elokuvan vuosikirja 1980*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- Silius, Raimo (toim.) (1984) *Studio 14: Elokuvan vuosikirja 1984*. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.
- Suomen elokuvasäätiö (1972–2014) ”Suomalaisen elokuvan katsojaluvut 1972–2013”. Sähköposti Joonas Sotaniemeltä Suomen elokuvasäätiöstä 10.12.2014.
- Suomen elokuvasäätiö (2015a) ”Suomalaisen elokuvan katsojaluvut 2014”. Suomen elokuvasäätiön verkkosivut <<http://ses.fi/tilastot-ja-tutkimukset/voositilastot/kotimaiset-katsojaluvut-2014/>> (linkki tarkistettu 26.1.2015).
- Suomen elokuvasäätiö (2015b) ”Suomalaisen elokuvan katsojaluvut 2015”. Suomen elokuvasäätiön verkkosivut <<http://ses.fi/tilastot-ja-tutkimukset/voositilastot/kotimaiset-katsojaluvut/>> (linkki tarkistettu 1.6.2015).
- Suomen elokuvateatteriliitto (1988) *SEOL:n yrittäjälakenteri 1989*. Kuopio: Savon yrittäjät.
- Thissen, Judith (2013) ”Understanding Dutch Film Culture: A Comparative Approach”. *Alphaville: Journal of Film and Screen Media* 6 (Winter 2013). Web. ISSN: 2009-4078.
- Toiviainen, Sakari (2002) *Levottomat sukupolvet. Uusin suomalainen elokuva*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Uusitalo et al (toim) (1989) *Suomen kansallismografia 5: Vuosien 1953–1956 suomalaiset kokoillan elokuvat*. Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja VAPK.
- Uusitalo et al (toim) (1991) *Suomen kansallismografia 6: Vuosien 1957–1961 suomalaiset kokoillan elokuvat*. Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja VAPK.
- Uusitalo et al (toim) (1992) *Suomen kansallismografia 4: Vuosien 1948–1952 suomalaiset kokoillan elokuvat*. Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja VAPK.
- Uusitalo et al (toim) (1993) *Suomen kansallismografia 3: Vuosien 1942–1947 suomalaiset kokoillan elokuvat*. Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja Suomen painatuskeskus.
- Uusitalo et al (toim) (1996) *Suomen kansallismografia 1: Vuosien 1907–1935 suomalaiset kokoillan elokuvat*. Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja VAPK.
- Uusitalo et al (toim) (1998) *Suomen kansallismografia 7: Vuosien 1962–1970 suomalaiset kokoillan elokuvat*. Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja VAPK.
- Uusitalo et al (toim) (1999) *Suomen kansallismografia 2: Vuosien 1936–1941 suomalaiset kokoillan elokuvat*. Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja Edita.
- Uusitalo, Kari (1965) *Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet. Johdatus kotimaisen elokuvan ja elokuva-alan historiaan 1896–1963*. Helsinki: Otava.
- Uusitalo, Kari (1972) *Eläviksi syntyneet kuvat: Suomalaisen elokuvan mykät vuodet 1896–1930*. Suomen elokuva-arkiston 15-vuotisjuhlakirja. Helsinki: Otava.
- Uusitalo, Kari (1975) *Lavean tien sankarit. Suomalainen elokuva 1931–1939*. Suomen elokuva-arkiston julkaisusarja. Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja Otava.
- Uusitalo, Kari (1977) *Ruutia, riitoja, rakkautta...: Suomalaisen elokuvan sotavuodet 1940–1948*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 3. Hyvinkää: Suomen elokuvasäätiö.
- Uusitalo, Kari (1978) *Hei, rillumarei!: Suomalaisen elokuvan mimmiteollisuusvuodet*

1949–1955. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 5. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1981) *Suomen Hollywood on kuollut: Kotimaisen elokuvan ahdinkovuodet 1956–1963*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 12. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1984) *Umpikuja?: Suomalaisen elokuvan vaikeat vuodet 1964–1969*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 15. Hyvinkää: Suomen elokuvasäätiö.